

Símbolos nos fraseoloxismos con nomes de animais en alemán e español

Martina Silva López

Universidade de Santiago de Compostela

O obxecto deste artigo son os fraseoloxismos do alemán e español que conteñen compoñentes de nomes de animais ou zoónimos. Os devanditos fraseoloxismos representan un dos grupos máis produtivos, significativos e variados do léxico fraseolóxico en ambas as dúas linguas e ademais aparecen frecuentemente na lingua cotiá. A finalidade da análise é pescudar que peculiaridades e símbolos encarnan os animais en alemán e español e constatar os posibles paralelismos e diverxencias. Ademais preténdese comparar os significados simbólicos na linguaxe, é dicir, nos fraseoloxismos, cos que aparecen na cultura e comprobar se os símbolos dos fraseoloxismos tamén están representados nesta.

Palabras clave: fraseoloxismos con compoñentes animais, análise contrastiva, símbolo fraseolóxico, símbolo cultural.

The object of this article are the phraseologisms of German and Spanish that contain components of animal names. Those phraseologisms represent one of the most productive, significant and varied groups of the phraseological lexical in both languages and they appear frequently in the daily language. The aim of the analysis is to find out, which peculiarities and symbols embody the animals in German and Spanish and ascertain the possible parallelisms and divergences. Furthermore we pretend to compare the symbolic meanings in the language, that is to say, in the phraseologisms with those, that appear in the culture and at the same time to check if the symbols of the phraseologisms are also represented in the culture.

Keywords: phraseologisms with animal names, contrastive analysis, phraseological symbol, cultural symbol.

1. Introducción

A lingua cotiá é rica en unidades fraseolóxicas que conteñen nomes de animais. Suponse que é así porque as raíces dos fraseoloxismos chegan ata os tempos nos que o ser humano aínda vivía en contacto coa natureza e cos animais. O feito de que os

---

Data de recepción 28/05/2010 Data de aceptación 30/07/2010

animais domésticos fosen e sigan sendo moi importantes para el reflíctese na lingua¹. Por esta razón en numerosas linguas as unidades fraseolóxicas con nomes de animais forman un dos grupos de constituíntes máis amplos dentro dos seus fraseoloxismos (Dobrovól'skij; Piirainen 1997:158). No que ao número de fraseoloxismos con nomes de animais se refire, o máis amplo é o dos animais domésticos, nos que o *can* ocupa o primeiro lugar.

En moitas culturas os animais desempeñan unha función simbólica, como constata Röhrich (1992:15):

*Bestimmte Tiere stehen sinnbildlich für bestimmte menschliche Eigenschaften: Biene für Fleiß, Schwein für Schmutz, Wolf für Hunger, Schlange für listige Klugheit, Hund für Müdigkeit (aber auch für Treue), Fuchs für Schlauheit, ...*²

As características que se lle adxudican a cada animal baséanse normalmente nas observacións do comportamento animal na natureza ou tamén están ancoradas na mitoloxía, no folclore e nas obras literarias dun determinado pobo (Činkure 2005:30). Os devanditos fraseoloxismos tenden así mesmo a ser negativos. Pamies Bertrán, Iñesta Mena e Carlos Lorenzo (1998:72) proporcionan a seguinte explicación respecto a este feito:

Las expresiones zoomórficas son uno de los vehículos más propensos para las connotaciones negativas, a menudo heredadas de las que ya tiene la palabra aislada que actúa como comparado, aunque su referente no sea un animal "maldito" para la comunidad.

Isto vese claramente no caso do *can*, por exemplo en esp. *vida de perros*, coa cal se manifesta a miseria. Naturalmente tamén existen expresións con animais que mostran unha connotación positiva, por exemplo en esp. *trabajar más que una hormiga*, que simboliza o esforzo. Non obstante tamén hai grupos ambivalentes, é dicir, que representan tanto trazos positivos coma negativos, o caso máis característico é o da *abella*. Por unha banda, é moi laboriosa, como se pode ver na expresión española *ser como una abeja*, entre outras. Esta función simbólica é tamén perceptible no plano da comunicación mediática, por exemplo nas series de animación como é *A Abella Maya*, onde se relatan as aventuras da abella Maya, que non só é moi traballadora, senón tamén moi intelixente e valente. Como esta serie marcou varias xeracións de nenos pertencentes á cultura europea, non é de estrañar que os conceptos simbólicos relacionados con ela estean presentes aínda hoxe en día nas persoas que naceron nos anos 70 (Schauer-Trampusch 2002:66). Por outra banda, en cambio, como apuntan Nazárenko e Iñesta Mena (1998:105 e ss.), a *abella* tamén pode representar a tolemia, por exemplo en esp. *estar más zumbado que una abeja*.

¹ Este reflexo non só se aprecia nas comparacións con nomes de animais, senón tamén nos refráns con estes compoñentes. Piñel López (1999:411) opina o seguinte ao respecto: *Los refranes reflejan la experiencia de generaciones de ancestros que han dado lugar a lo que se denomina 'sabiduría popular'*.

² *Determinados animais simbolizan determinadas características humanas: a abella o esforzo, o porco a sucidade, o lobo a fame, a serpe a astucia, o can o cansazo (pero tamén a fidelidade), o raposo a intelixencia,...*

A maioría dos fraseoloxismos con compoñentes animais está ligada á caracterización plástica do ser humano polo que se refire ao seu aspecto físico, ás súas calidades psíquicas e físicas, entre outras.

Como os animais que aparecen nas expresións fraseolóxicas son personificados, estes relaciónanse así mesmo con características masculinas e femininas. Por esta mesma razón pódese falar de *gender*, é dicir, da presenza da xenealoxía na fraseoloxía. Con este termo désígnase todo aquilo que nunha cultura e nun idioma é característico de cada un dos dous sexos, que se pode asociar cos animais cando se quere describir a un home ou a unha muller (Ignatova 2008:92). Un trazo “feminino” sería, por exemplo, alem. *falsch wie eine Katze sein* (esp. *ser falsa como una gata*) e un “masculino” alem. *arbeiten wie ein Stier* (esp. *trabajar como un toro*).

A finalidade da nosa análise é pescudar:

- 1- As peculiaridades e símbolos que encarnan os animais en alemán e español.
- 2- Os paralelismos e diverxencias cos que nos atopamos ao comparar estas dúas linguas.

En último lugar tamén se levará a cabo unha comparación dos significados simbólicos na linguaxe cos que aparecen na cultura e tentarase atopar unha resposta á seguinte pregunta: están os símbolos fraseolóxicos tamén reflectidos na cultura?

Optamos por este tema de investigación porque, aínda que existen traballos desta temática sobre os dous idiomas, non hai ningún corpus que se dedique ao estudo da simboloxía comparada nos fraseoloxismos con nomes de animais entre o alemán e o español. Algúns dos traballos aos que aludiamos son Činkure (2005) para o alemán – letón ou Brumme (2006) para o español e catalán. Dobrovól’skij e Piirainen (1997) céntranse en 6 linguas (o alemán, o neerlandés, o inglés, o ruso, o finlandés, o xaponés, e o *Westmünsterländisch*, un dialecto do baixo alemán), pero non estudan ningunha lingua románica. Parécenos interesante contrastar o alemán e o español posto que, por mor de varios factores, por exemplo a cultura, a relixión ou a distinta situación xeográfica, as dúas linguas poden diferir desde un punto de vista simbólico.

2. A fraseoloxía contrastiva: problemas

Desde un principio eramos conscientes de que a comparación de fraseoloxismos procedentes de distintos idiomas achega moitas cousas positivas e non só para a fraseoloxía en si, senón tamén para outros ámbitos. Con toda a razón asegura Korhonen (2007:586) que os correspondentes esforzos produciron múltiples avances teóricos e resultados descritivos de gran valor e cunha gran importancia práctica para a tradutoloxía, para o ensino de linguas estranxeiras e para a lexicografía. Non obstante, hai que ter en conta que estes avances van acompañados así mesmo de problemas nada fáciles de solucionar (Chrissou 2001:117).

Os problemas concretos que traen consigo os fraseoloxismos son sobre todo visibles na tradutoloxía, así como na transmisión e didáctica dunha lingua estranxeira, onde a fraseoloxía xoga un papel moi importante. Non obstante, a aprendizaxe e o uso dos

fraseoloxismos representan un gran problema á hora de aprender unha lingua estranxeira posto que levan aparelada a cuestión das faltas de interferencia: *weil die Bedeutung des Idioms aus der Muttersprache analog auf das der Fremdsprache übertragen wird*³ (Chrissou 2001:117).

Así, por exemplo, nun primeiro nivel de análise, os seguintes fraseoloxismos cos compoñentes *Katze / gato* e un sema [+quente] poderían parecer equivalentes no seu significado fraseolóxico:

alem. *herumschleichen wie die Katze um den heißen Brei* (esp. *rondar algo como el gato la papilla caliente*)

esp. *correr/ir/pasar como gato por/sobre brasas*

Con todo non o son, posto que o fraseoloxismo alemán significa segundo o *Duden 11* (2008:353) ‘über etwas reden, ohne den eigentlichen [heiklen] Kern der Sache zu berühren.’⁴, mentres que segundo Seco et al. (2004:491), o fraseoloxismo español ten como significado ‘con toda rapidez, como quien huye de un daño’ e segundo a versión on-line do DRAE significa ‘correr con celeridad huyendo de un daño, de un peligro o de un inconveniente’.

Coa expresión *Schwein haben* preténdese mostrar que os fraseoloxismos teñen que ser aprendidos dunha forma distinta aos lexemas e que o coñecemento sobre o uso é decisivo en contextos e situacións. A alguén que está a aprender alemán como lingua estranxeira ten que resultarlle moi difícil entender que, por unha banda, en alemán *Schwein haben*⁵ (a tradución literal ao español é *tener cerdo*) significa ‘ter sorte’ pero que as comparacións con porcos, en cambio, teñen un significado ofensivo. Este feito ten que ser sobre todo moi desconcertante para estudantes de países árabes, xa que nestes países as comparacións con porcos son positivas e considéranse un eloxio. Isto demostra que no proceso de aprendizaxe destas unidades tamén hai que ter en conta a cultura.

No que ás traducións se refire, a fraseoloxía contrastiva pon á súa disposición os fraseoloxismos correspondentes no outro idioma, algo que ás veces resulta moi complicado por mor das distintas culturas. A estes problemas aluden Luque Durán e Manjón Pozas (2004:7) e para iso comparan o español co xaponés:

El ejemplo de los toros nos sirve para plantear una disyuntiva que se presenta en la traducción de la fraseología cultural; esto es, la casi imposibilidad de salvar al mismo tiempo la exactitud y la expresividad. Por poner un ejemplo, si

³ “porque o significado dun xiro que aparece na lingua materna é transmitido de maneira análoga á lingua estranxeira”.

⁴ *Falar de algo sen tocar o propio fondo [delicado] dunha cuestión.* Piñel López (1997:266) di o seguinte ao respecto: *El alemán se refiere a los rodeos que alguien da antes de abordar una cuestión, bien sea por miedo o por timidez. Sin embargo, y según la definición del DRAE, la expresión española alude a ‘la celeridad con que se huye de un daño, peligro o inconveniente’.*

Cazal (1997:35) define esta expresión da seguinte maneira: *Pasar por algo de corrida.* Esta mesma autora di que o modo rápido de pasar polas brasas ten que ver tamén coa prudencia do gato (1997:45).

⁵ Segundo o *Duden 11* (2008:694) descoñécese a orixe exacta desta locución. Probablemente se remonta ao costume medieval de regalarlle ao perdedor dunha competición un porco como premio de consolación.

se traduce un fraseologismo cultural japonés sobre el mundo del sumo por otro en español del mundo de los toros, se conservará la expresividad, pero difícilmente se podrá encontrar un equivalente exacto. Si por el contrario, se hace una paráfrasis se conseguirá una versión ajustada pero, naturalmente, inexpressiva y falta de fuerza lo que también es una traición al texto original (Luque Durán; Manjón Pozas 2004:7).

Para ilustrar este problema, os autores mencionan entre varios, e moi acertadamente, o fraseoloxismo xaponés *gunbai ga agaru*, que literalmente significa *alzarse o gunbai* (o *gunbai* é unha especie de abanico que alza o árbitro ao final da loita e con el sinala ao vencedor). Como o significado é ‘resultar vencedor’ pódese traducir ao español con *salir por la puerta grande*, xa que para un toureiro o maior recoñecemento é ser sacado aos ombreiros pola porta grande da praza de touros.

3. A elaboración do corpus

Para a elaboración do corpus deste traballo seguimos o procedemento de Schauer-Trampusch (2002). Ao noso parecer esta autora propón unha clasificación moi interesante dos nomes de animais en categorías sistemáticas, isto é, en espazos vitais, que seguen un concepto do mundo antropocéntrico. Os grupos propostos son os seguintes: *animais domésticos*, *animais de granxa*, *animais salvaxes*, *animais exóticos* e *animais mitolóxicos*. Como, na nosa opinión, non pode faltar o grupo dos *insectos*, tamén o incluímos. No que a eles se refire, estamos de acordo con Schauer-Trampusch (2002:63), no feito de que son seres diminutos e insignificantes, que non se perciben no noso mundo urbanizado e que apenas se perciben na natureza ou no campo, pero como conceptos fraseolóxicos representan calidades moi relevantes para o ser humano e para a súa linguaxe cotiá, por exemplo o esforzo ou a preguiza, entre outras. Como o seu comportamento se expresa en todos os fraseoloxismos con nomes de animais incluíuse tamén, entre outras, o grupo dos animais en xeral: a metáfora ontolóxica *DER MENSCH IST EIN TIER* (*O HOME É UN ANIMAL*) é moi representativa. Segundo Rakusan trátase dunha *ancient metaphor which expresses human nature through its comparison to other living creatures* (citado por Schauer-Trampusch 2002:61).

Landfester opina de maneira moi similar:

*Die Anthropomorphisierung der Tierwelt, in der Tiere zu Spiegelbildern menschlichen Handelns werden, gehört wahrscheinlich zu den ältesten Wahrnehmungsmustern des Menschen überhaupt*⁶ (citado por Schauer-Trampusch 2002:61).

Por outra banda, por mor da arraigada tradición taurina en España, pensamos que tamén é apropiado incluír o touro como *animal cultural* no corpus. En total seleccionáronse 15 nomes de animais e estes á súa vez distribuíronse en 8 grupos, segundo acabamos de mencionar.

---

⁶ “O antropomorfismo do mundo animal, no que os animais son o reflexo dos actos humanos, pertence en suma probablemente a un dos modelos de observación máis antigos do ser humano”.

Omitíronse os fraseoloxismos que conteñen un substantivo que, como di García-Page Sánchez (2008:69), simulan pola súa forma externa nomes de animais sen selo⁷. Isto sucede, por exemplo en esp. *estar sin perra*, onde non se alude ao animal, senón á antiga moeda española (a expresión significa ‘non ter diñeiro’). Prescindimos destas unidades fraseolóxicas con compoñentes polisémicos ou homónimos, posto que os devanditos fraseoloxismos esixen un tratamento específico no proceso de aprendizaxe e/ou adquisición dunha lingua estranxeira. Pensamos que momentaneamente é mellor deixar a un lado fraseoloxismos destas características, xa que un falante non nativo nun primeiro nivel seguramente interpretará de forma equivocada o contido metafórico e/ou simbólico. O máis seguro é que para deducir o significado destas expresións un falante estranxeiro parta do significado extrafraseolóxico dos compoñentes animais ou tamén do significado que os ditos compoñentes animais poidan ter en unidades fraseolóxicas na súa lingua materna ou noutras linguas coñecidas por el.

Ao contrario do que sucedeu na elección dos grupos de animais, na elección dos animais específicos non se seguiu ningún criterio en concreto. Algúns animais seleccionáronse porque son imprescindibles para a xente ou para a cultura dunha das comunidades lingüísticas; outros, en cambio, pola coincidencia na simboloxía ou polo seu interese intercultural⁸.

Así, chegouse á seguinte clasificación:

- 1. Animais en xeral: o animal.**
- 2. Animais domésticos: o can.**
- 3. Animais de granxa: o galo, a galiña.**
- 4. Animais salvaxes: o oso, a curuxa/o moucho⁹, o lobo.**
- 5. Animais exóticos: o mono, o elefante, a cóbrega/serpe/víbora¹⁰.**
- 6. Animais mitolóxicos: a ave fénix.**
- 7. Insectos: a abella, a mosca, a pulga.**
- 8. Animais “culturais”: o touro.**

O corpus está formado por unha parte alemá e outra española. A alemá consta de 219 fraseoloxismos que foron recompilados coa axuda dos seguintes dicionarios: *Duden 11 - Redewendungen. Wörterbuch der deutschen Idiomatik* (2008), *Deutsche Idiomatik* –

---

⁷ García-Page Sánchez (2008:73) di o seguinte ao respecto: *También pueblan el territorio léxico de la fraseología española algunos animales falsos, cosas o seres oportunamente disfrazados o vestidos con la piel fonológica o morfológica de los animales verdaderos, voces que, por razones históricas en la evolución fonética, etimología popular, préstamos, desfiguraciones fónicas, desplazamiento semántico (metáfora...) etc. resultan homónimas de nombres sustantivos que designan individuos del reino animal auténticos, ...*

⁸ Por este motivo elixíronse o *oso*, a *curuxa/o moucho*, o *lobo* e a *cóbrega/serpe/víbora*. Trátase dalgúns dos animais analizados na obra de Dobrovolskij e Piirainen (1997).

⁹ *Eule* en alemán leva a *lechuza* e *mochuelo* en español.

¹⁰ *Schlange* tamén se pode traducir ao español con varias expresións: *culebra/serpiente/sierpe/víbora*.

Die deutschen Redewendungen im Kontext (1993), *Wörterbuch deutscher sprichwörtlicher und phraseologischer Vergleiche. Teil 1* (2008).

A parte española componse de 184 fraseoloxismos e estes á súa vez foron compilados a partir das seguintes obras: *Das Tier in der spanischen Bildsprache* (1949)¹¹ e *Diccionario fraseológico documentado del español actual* (2004).

Unha posible razón respecto ao desequilibrio nos corpus das linguas respectivas pode ser que en alemán haxa unha maior dispoñibilidade de obras fraseolóxicas ca na española. Isto á súa vez pode deberse a que a fraseoloxía alemá xa se puxese en marcha nos anos 70, mentres que a española comezou aínda na década dos 80¹².

4. Símbolos, lingua e cultura

Os símbolos desempeñan un papel moi importante nos contos e nas fábulas, na arte e na literatura e, sobre todo, en sistemas de coñecemento culturais. Segundo Dobrovól'skij e Piirainen (1997:13) son moi importantes na lingua e na fraseoloxía, isto é, nun dos subsistemas de tales sistemas de coñecemento. Estes autores conciben o símbolo como un elemento dun sistema de signos primario, por exemplo, unha palabra dunha lingua natural que na súa lectura literal sinala un determinado obxecto. Estes elementos obteñen, como unidades semióticas, unha función secundaria, é dicir, simbólica, pasando a designar outros obxectos por medio dunha asociación condicionada culturalmente (Dobrovól'skij; Piirainen 1997:13). En fraseoloxía pódese falar de símbolos cando unha palabra é utilizada en sentido secundario, ou sexa figurado, estando relacionada con determinados sistemas de coñecemento culturais (Schauer-Trampusch 2002:60).

Para a análise de, por exemplo, conceptos animais que se poden interpretar como símbolos lingüísticos é imprescindible illar en primeiro lugar estes conceptos da unidade fraseolóxica. Un exemplo moi apropiado, que serve como proba, é a *curuxa/o moucho*, que nas culturas das linguas analizadas por Dobrovól'skij e Piirainen é un símbolo da sabedoría e do intelecto, pero que independentemente disto, nos fraseoloxismos pode simbolizar xustamente o contrario: a estupidez ou algo malo e feo (Dobrovól'skij; Piirainen 1997:70 e ss.).

---

¹¹ Aínda que esta obra non sexa un diccionario, hai que dicir que actúa como tal, posto que o autor fixo unha lista de fraseoloxismos españois con nomes de animais e comentounos en alemán mediante as súas observacións dos españois e da lingua española. A pesar de tratarse dunha obra moi antiga hai que dicir que moitos dos fraseoloxismos non son arcaicos e que se seguen utilizando na actualidade.

¹² Cabe lembrar que en Alemaña empezou a prestarse atención á fraseoloxía nos anos 60 e 70. A primeira exposición conxunta sobre a fraseoloxía alemá é obra da investigadora soviética I. Černyševa, que viu a luz en 1970. A partir deste momento é cando empeza a investigación na fraseoloxía alemá, xa que é aquí cando se determinan e clasifican os fraseoloxismos. Wolfgang Fleischer, Harald Burger e outros contribuíron ao seu desenvolvemento cos seus traballos de 1982. Respecto da fraseoloxía española, esta xorde bastante máis tarde; Casares xa fixo unha clasificación dos fraseoloxismos na terceira parte da súa obra de 1950 *Introducción a la lexicografía moderna*, que foi decisiva tanto para a fraseoloxía como para a lingüística en xeral. Con todo, a fraseoloxía púxose en marcha con Alberto Zuluaga, xa que o seu libro *Introducción al estudio de las expresiones fijas* do ano 1980 é a primeira obra completa que se dedica á fraseoloxía española. Publicacións científicas de distintos investigadores como, por exemplo, Corpas Pastor ou Ruiz Gurillo non viron a luz ata os anos 90.

5. Obxectivos da análise

Un dos obxectivos é a elaboración dun corpus alemán-español, que estea organizado segundo o valor simbólico e outro, a compilación dunha ferramenta didáctica para a fraseoloxía de ambos os dous idiomas; con esta preténdese que os posibles usuarios entendan o maior número posible de fraseoloxismos e saiban facer uso deles correctamente. Demostraranse as vantaxes dunha organización segundo o valor simbólico dos compoñentes fraseolóxicos e segundo un principio de ordenación onomasiolóxico. A tal fin seguiuise un procedemento indutivo, é dicir, primeiro elaborouse o corpus e despois tratouse cada exemplo de forma individual. Para iso apoiámonos no concepto de Saussure sobre o *símbolo*¹³, que está moi ligado ao principio de ordenación onomasiolóxico.

A dita ordenación permite:

1. Atopar unha unidade que parte dun significado semántico ou conceptual, un *concepto clave*.
2. Dar con outras unidades cun significado similar ou mesmo (case)- sinónimo.
3. Que os posibles usuarios establezan tanto relacións sintagmáticas (combinacións, colocacións, expresións fixas) como paradigmáticas (sinonimia, antonimia, polisemia etc.) (Mansilla Pérez 2009:1118).
4. Así mesmo, levar a cabo unha análise contrastiva das características lingüísticas, pragmáticas e sociolingüísticas dentro do mesmo campo.

6. Dificultades

Naturalmente tamén nos atopamos con dificultades. Estas son enumeradas a continuación:

1. Non sempre é fácil situar un fraseoloxismo dentro dun campo conceptual. Cando aparecen fraseoloxismos con varios significados, estes teñen que ser colocados en distintos campos.

Isto sucede co seguinte fraseoloxismo que presenta dous significados:

esp. cantar el gallo

A) “dominio/centro de atención” (segundo Beinhauer 1949:85: ‘tonangebend sein, die erste Geige spielend, der beherrschende Teil sein’, o que significa en español algo parecido a ‘llevar la voz cantante, ser la parte dominante’).

B) “levantarse pronto” (segundo Seco et alii (2005:485): ‘llegar el amanecer’)

2. Nun campo poden aparecer unidades que a primeira vista parecen ter un significado idéntico, pero que poden distinguirse. Ás veces esta distinción pode ser mínima.

---

¹³ Para Ferdinand de Saussure o *símbolo* é un portador de significado, no que aínda existe unha relación de similitude entre a forma do signo e o que expresa, é dicir, no que aínda hai unha *relación natural* (Glück 1993:621 e ss.).

“falta de educación/insensibilidad”: esp. *ser un animal* (segundo Beinhauer 1949, 12: ‘unmenschlich, grob und rücksichtslos sein’, esp. ‘ser inhumano, bruto y desconsiderado’); esp. *bestia de carga* (segundo Beinhauer 1949:12: ‘brutaler Mensch’, esp. ‘persona bruta’)

3. Para que a lista dos campos non sexa interminable, subdivídese, por exemplo, o campo da ‘intensificación’.

OSO ‘intensificación’

sudor: alem. *schwitzen wie ein Bär/die Bären* (esp. sudar como un oso/los osos)

fealdad: esp. más feo que un oso/como un oso

4. Un animal en alemán pode ter varios equivalentes en español e tamén viceversa.

alem. *schlange* → esp. serpiente, sierpe, víbora e culebra

esp. *gallina* → alem. *Huhn* e *Henne*

5. Un acordo unánime respecto da clasificación das unidades é imposible. A razón é segundo Mellado Branco e Buján Otero (2007:507) que *eine Anordnung ist nicht immer sprachgemeinspezifisch, sondern eher menschspezifisch*¹⁴.

7. Resultados da análise contrastiva

A modo de conclusión pódese dicir que todos os elementos analizados nas dúas linguas teñen en común varios compoñentes semánticos. Só unha minoría de animais, concretamente dous, isto é, a *abella* e a *curuxa/lo moucho* comparten un só compoñente e que os lexemas *can* e *animal* comparten o maior número de paralelismos. Aquí ademais chama a atención que tanto en alemán como en español se expresan trazos negativos e que os positivos son moi escasos.

Os factores que inflúen na concordancia dos valores simbólicos son debidos a que ambos os idiomas comparten a mesma base sociocultural (a antigüidade [a mitoloxía grega, as fábulas de Esopo], o cristianismo ou a literatura universal). Os factores responsables das discrepancias entre os valores simbólicos, en cambio, son as tradicións específicas de cada país, as anécdotas, a historia do país, os costumes específicos, o folclore ou no caso de España, a tradición taurina.

O cristianismo, por exemplo, reflíctese co fraseoloxismo *ave fénix*, posto que este simboliza a ‘perseveranza’ en ambos os dous idiomas.

el ave fénix (der Phoenix)

alem. *wie (ein) Phoenix aus der Asche (auf)steigen*

esp. remontar/renacer de las cenizas como el Ave Fénix

---

¹⁴ *Unha agrupación non é sempre específica da comunidade lingüística, senón máis ben específica do ser humano.*

ALEMÁN	ESPAÑOL
‘perseverancia’	‘perseverancia’

Co exemplo do *oso* vense as diferenzas culturais.

ALEMÁN	ESPAÑOL
‘mentira’ ¹⁵	
‘buen humor’ ¹⁶	
‘torpeza/grosería’	‘torpeza/grosería’
‘estupidez’	‘estupidez’
‘intensificación’	‘intensificación’

Aínda que en xeral se comprobou que os conceptos de animais nos fraseoloxismos representan tanto significados simbólicos positivos coma negativos, observouse que se imponen as características negativas. Segundo Schauer-Trampusch (2001:73) confirmase *die in der Phraseologie immer wieder hervor gehobene Tendenz, dass mit phraseologischen Einheiten “vorwiegend negative menschliche Verhaltensweisen (Palm 1995:36) bezeichnet werden*¹⁷. Isto ponse de manifesto mediante características como a ‘manía de disputar’, o ‘mal humor’ etc.

Así mesmo observouse que, ás veces, na análise contrastiva atopámonos con *equivalentes funcionais*, é dicir, encóntrase un fraseoloxismo español que se utiliza na mesma situación comunicativa na que tamén se usa o alemán, a pesar de que se empreguen imaxes diferentes: por exemplo, alem. *ein hohes Tier* (literalmente *animal alto*) e esp. *pez gordo*, para referirse a alguén cun alto cargo (Jesenšek 2006).

Mediante esta análise tamén se pode demostrar que no que a un único concepto se refire, os significados simbólicos poden coincidir de maneira sincrética, é dicir, que en certo xeito poden aparecer mesturados. Este é o caso, por exemplo, de *cóbrega/serpe/víbora*, xa que aquí a ‘perfidia’ e o ‘perigo’ no son nada fáciles de separar, de maneira que os dous símbolos teñen que aparecer xuntos (Dobrovol’skij; Piirainen 1997:430).

culebra/serpiente/sierpe/víbora = ‘perfidia/peligro’

¹⁵ En alemán existen os fraseoloxismos *jmdm. einen Bären aufbinden* (esp. *atarle un oso a alguien*) e *sich einen Bären aufbinden lassen* (esp. *dejarse atar un oso*). Nos dous fraseoloxismos o *oso* encarna ‘a mentira’, xa que significan ‘contarlle algo incerto a alguén de tal maneira que o cre’ (*Duden 11* 2008:94).

¹⁶ En alemán existen os fraseoloxismos *da ist der Bär los/geht der Bär ab* (esp. *ahí se divierte el oso*) e *da steppt der Bär* (esp. *ahí baila el oso*). Ambos os dous significan que hai bo ambiente e o *oso* encarna ‘o bo humor’. Estas expresións probablemente se refiren aos osos nas feiras ou tamén aos osos que actúan no circo (*Duden 11* 2008:94).

¹⁷ “Na fraseoloxía existe a tendencia destacada de que con unidades fraseolóxicas se denotan principalmente formas de comportamento humanas negativas”.

alem. *beißen wie eine Schlange* (esp. *morder como una serpiente*); *tückisch wie eine Schlange sein* (esp. *ser traicionera como una serpiente*).

Un símbolo, ademais, pode mostrar significados moi dispares, posto que os significados simbólicos dun mesmo concepto non son sempre similares. Ás veces poden diferenciarse moito uns doutros e mesmo contradicirse. Isto pódese ver claramente no caso da *pulga* que, por unha banda, simboliza “algo positivo”, como en alemán *jemand ist voller Freude wie ein Hund voll Flöhe* (esp. *alguien está lleno de alegría como un perro lleno de pulgas*), que significa que alguén se alegra moito de algo, pero que, por outra banda, tamén simboliza todo o contrario, “algo negativo”, como en alemán *jemand ist schwieriger zu hüten als ein Sack (voll) Flöhe* (esp. *alguien es más difícil de cuidar que un saco (lleno) de pulgas*), empregado para indicar que é moi complicado coidar, por exemplo, dun neno traveso.

Un significado simbólico tamén pode ser representado por varios signos lingüísticos ou conceptos. Este é o caso da ‘estupidez’ que en español e alemán é realizada a través da *galiña* e o *oso*. En alemán dise, por exemplo, *Da lachen ja [sogar] die Hühner*¹⁸ (esp. *incluso las gallinas se ríen*) e tamén *drei Sinne haben wie ein Bär* (esp. *tener tres sentidos como un oso*).

Chama sobre todo a atención que as características dos conceptos de animais na cultura poden aparecer de maneira completamente distinta na lingua, de modo que, como afirman Dobrovól’ski e Piirainen (1997:442), pódese dar o caso de que as *Kultursymbolik und Sprachsymbolik völlig getrennt voneinander, sogar in antonymischen Verhältnis zueinander existieren können*¹⁹. Isto vese claramente no caso do *elefante*, no que ningún símbolo lingüístico coincide cun símbolo cultural e viceversa.

No seu *Diccionario de símbolos*, Cirlot (1997:185) xa menciona desde o principio que o simbolismo deste animal ten certa complexidade, pero que en xeral o *elefante* é un símbolo da forza e da potencia da libido: *Es muy interesante que, por su forma redondeada y su color gris blanquecino, se consideren símbolo de la nubes* (Cirlot 1997:186). Por esta razón crese que os elefantes poden producir nubes e que tamén existen elefantes con ás. Na Idade Media usábase o elefante como emblema da sabedoría, da temperanza, da eternidade e mesmo da piedade (Cirlot 1997:186). Ningún destes símbolos aparece nos fraseoloxismos analizados, posto que aquí, tanto en alemán coma en español, o *elefante* encarna os seguintes símbolos: a ‘torpeza’, a ‘boa memoria’, a ‘insensibilidade’, a ‘gordura’ e ‘algo grande’. En alemán tamén simboliza a ‘presunción’.

O *elefante* como símbolo nos fraseoloxismos:

¹⁸ A expresión parte de que as *galiñas* son consideradas parvas. Se estas se decatan de algo e se ríen, é porque a cousa en cuestión é moi absurda (*Duden 11* 2008:381).

¹⁹ “A simboloxía cultural e a simboloxía lingüística poden aparecer totalmente separadas, mesmo poden existir nunha relación antonímica”.

‘torpeza’

alem. - *[sich benehmen] wie ein Elefant im Porzellanladen* (esp. - *comportarse como un elefante en una cacharrería*)

‘boa memoria’

alem. - *ein Gedächtnis wie ein [indischer] Elefant haben/das Gedächtnis eines Elefanten haben/(ein (richtiges/(...)) Elefantengedächtnis haben*

esp. - *tener memoria de elefante*

‘insensibilidad’

alem. - *ein Gemüt haben wie ein Elefant/dickhäutig wie ein Elefant sein* (esp. *tener el corazón como un elefante/ser paquidermo como un elefante*)

esp. - *dormirse de pie como los elefantes*

‘gordura’

alem. - *gehen wie ein Elefant* (esp. *andar como un elefante*)

- *plump wie ein Elefant* (esp. *pesado como un elefante*)

esp. - *parecer un elefante*

‘algo grande’

alem.- *aus einer Mücke einen Elefanten machen*; esp. * - *hacer de una pulga/un mosquito un elefante*²⁰

alem. - *nachtragend wie ein [indischer] Elefant sein* (esp. *ser rencoroso como un elefante [indio]*)

esp. - *no digerirlo un elefante*

‘presunción’

alem. - *angeben wie ein Elefant* (esp. “presumir como un elefante”)

8. Referencias bibliográficas:

8.1. Dicionarios

CIRLOT LAPORTA, Juan Eduardo (1997²): *Diccionario de símbolos*. Madrid: Ediciones Siruela.

---

²⁰ A pesar de atopar este fraseoloxismo español, que fronte ao alemán, presenta unha equivalencia exacta, hai que mencionar que *hacer una montaña de un grano de arena* o *hacer de una pulga un camello*, utlizados no mesmo sentido, son máis frecuentes en español. Chama a atención que non se usa a mesma imaxe, pero sí a mesma idea: “de algo pequeno” (alem. *Mücke* [esp. ‘mosquito’], esp. *grano de arena/pulga*) faise “algo grande” (alem. *Elefant* [esp. ‘elefante’], esp. *montaña/camello*).

- DUENREDAKTION (ed.) (2008³): *Duden 11 - Redewendungen. Wörterbuch der deutschen Idiomatik*. Mannheim: Dudenverlag.
- SCHEMANN, Hans (1993): *Deutsche Idiomatik – Die deutschen Redewendungen im Kontext*. Stuttgart: Klett.
- SECO, Manuel; ANDRÉS, Olimpia; RAMOS, Gabino (2004): *Diccionario fraseológico documentado del español actual. Locuciones y modismos españoles*. Madrid: Aguilar.
- WALTER, Harry (2008): *Wörterbuch deutscher sprichwörtlicher und phraseologischer Vergleiche. Teil 1*. Hamburg: Verlag Dr. Kovač.

8.2. Bibliografía secundaria

- BEINHAEUER, Werner (1949): *Das Tier in der spanischen Bildsprache*. Hamburg: Hanseatischer Gildenverlag Heitmann. (Hamburger Romanistische Studien, B: Iberoamerikanische Reihe, 20).
- BRUMME, Jenny (2006): “Las expresiones fijas con animales. El valor simbólico a través de las lenguas”, en *7è Congrés de Lingüística General*. Barcelona: Departament de Lingüística General, Universitat de Barcelona, Publicacions i edicions, UB, 1-19.
- CAZAL, Françoise (1997): “Gatos y gatas en el *Vocabulario de refranes y frases proverbiales* de Gonzalo de Correas (1627)”, en *Criticón* 70, 33-52 (http://cvc.cervantes.es/literatura/criticon/PDF/071/071_035.pdf) [Data de consulta 26/05/2010].
- CHRISOU, Marios (2001): *Deutsche und neugriechische Phraseologismen mit animalistischer Lexik. Eine kontrastive Analyse auf der Wörterbuch- und der Textebene* (http://www.elise.uni-essen.de/elise/elise_01_01/elise_01_07_01.pdf) [Data de consulta: 12/05/2010].
- ČINKURE, Inese (2005): *Eine kontrastive Analyse von Tierphraseologismen im Deutschen und Lettischen* (<http://www.ceeol.com>) [Data de consulta: 16/05/2009].
- DOBROVOL'SKIJ, Dmitrij; PIIRAINEN; Elisabeth (1997): *Symbole in Sprache und Kultur. Studien zur Phraseologie aus kultursemiotischer Sicht*. Bochum: Universitätsverlag Dr. N. Brockmeyer.
- GARCÍA-PAGE SÁNCHEZ, Mario (2008): “Los animales verdaderos y falsos de la fraseología”, en ÁLVAREZ DE LA GRANJA, María (ed.): *Lenguaje figurado y motivación. Una perspectiva desde la fraseología*. Frankfurt am Main: Peter Lang, 69-79.
- GLÜCK, Helmut (1993): *Metzler Lexikon Sprache*. Stuttgart: Metzler.
- IGNATOVA, Elena (2008): “Die Phraseologismen mit dem Tierkomponent als Darstellung des Menschen”. (<http://www.slavica.org/journals/index.php/als/article/view/170>) [Data de consulta: 22/05/2010]
- JESENŠEK, Vida (2006): “Phraseologie und Fremdsprachenlernen. Zur Problematik einer angemessenen phraseodidaktischen Umsetzung” (http://www.linguistik-online.de/27_06/jerensek.html) [Data de consulta: 18/05/2010]

- KORHONEN, Jarmo (2007): “Probleme der kontrastiven Phraseologie”, en BURGER, Harald; DOBROVOL’SKIJ, Dimitrij; KUHN, Peter (eds.): *Phraseologie: ein internationales Handbuch zeitgenössischer Forschung / Phraseology: an international handbook of contemporary research*. Berlin: Walter der Gruyter, 575-589.
- LUQUE DURÁN, Juan de Dios; MANJÓN POZAS, Francisco José (2004): *Claves culturales del diseño de las lenguas: Fundamentos de tipología lingüística*. (<http://elies.rediris.es/elies16/Claves.html>) [Data de consulta: 20/05/2010].
- MANSILLA PÉREZ, Ana (2009): “Las entradas léxicas en un corpus onomasiológico español-alemán”, en CANTOS GÓMEZ, Pascual; SÁNCHEZ PÉREZ, Aquilino (eds.): *Actas del Congreso de Panorama de investigaciones basadas en corpus*. Murcia: Asociación Española de Lingüística del Corpus, 1115-1129.
- MELLADO BLANCO, Carmen; BUJÁN OTERO, Patricia (2007): “Die festen Vergleiche im Deutschen, Spanischen und Galicischen unter einem lexikografischen Gesichtspunkt”, en KRŽIŠNIK, Erika; EISMANN, Wolfgang (eds.): *Phraseologie in der Sprachwissenschaft und anderen Disziplinen*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, 501-516.
- NAZARÉNKO, Lilia; IÑESTA MENA, Eva María (1998): “Zoomorfismos fraseológicos”, en LUQUE DURÁN, Juan de Dios; PAMIES BERTRÁN, Antonio (eds.): *Léxico y Fraseología*. Granada: Método Ediciones, 101-110.
- PAMIES BERTRÁN, Antonio; IÑESTA MENA, Eva María; CARLOS LOZANO, Wenceslao (1998): “El perro y el color negro, o el componente valorativo en los fraseologismos”, en LUQUE DURÁN, Juan de Dios; PAMIES BERTRÁN, Antonio (eds.): *Léxico y Fraseología*. Granada: Método Ediciones, 71-86.
- PIÑEL LÓPEZ, Rosa María (1997): “El mundo animal en las expresiones alemanas y españolas y sus connotaciones socioculturales”, en *Revista de Filología Alemana* 5, 259-274.
- (1999): “El animal en el refrán, reflejo de una cultura. Estudio contrastivo alemán-español”, en *Paremia* 8, 411-416.
- RÖHRICH, Lutz (1992): *Das große Lexikon der sprichwörtlichen Redensarten*. Freiburg: Herder. 3 Bd.
- SCHAUER-TRAMPUSCH, Tatjana (2002): “Klein, aber oho! Symbole und Metaphern in der slowenischen Tierphraseologie am Beispiel der Konzepte AMEISE, BIENE, WESPE und FLIEGE”, en PIIRAINEN, Elisabeth; PIIRAINEN, Ilpo Tapani (eds.): *Phraseologie in Raum und Zeit*. Münster: Baltmannsweiler, 57-75.
- SCHEMANN, Hans (1991²): *Synonymwörterbuch der deutschen Redensarten*. Stuttgart: Ernst Klett Verlag.

Referencias electrónicas

<http://www.rae.es/rae.html> [Data de consulta: 27/05/2010]